

SZÉKELY MELINDA

A „kivetkőzés” állomásai az Erdélyi Mezőség népviseletében

1. Bevezetés

Amikor egy táj népviseletét képzeljük magunk elé, általában nem vetünk számot annak történetiségével, és egy stabil formát képzelünk el. A „székely ruha”, a kalotaszegi viselet, a mezőszégi viselet a köztudatban ilyen változatlanok hitt formákban él. Jelen tanulmány célja árnyalni ezeket a változatlanok hitt formákat, és rámutatni a mezőszégi viselet számos olyan változatára, amelyek a történeti, társadalmi, táji megoszlásból adódóan jöttek létre a 20. század folyamán. A „magyar idő” kifejezés a mezőszégi tudatában a második bécsi döntés nyomán történt hatalomváltáshoz kapcsolódik. Azt a négy évet jelöli, amikor 1940–1944 között Észak-Erdély újra Magyarországhoz tartozott. Ebben az időszakban a népviselet is változásokon ment át.

Kós Károly 1972-ben megjelent tanulmánya¹ óta nem született a mezőszégi viseletre vonatkozó összefoglalás, ezért jelen munka részben a kutatás hiányát is pótolni kívánja, és célja felhívni a figyelmet a bekövetkezett változások okaira és mikéntjére. Kós Károly hű képét nyújtja a mezőszégi viselet 1972-ig felgyűjtött öltözködéskultúrájának, de nem tesz említést azokról a „magyaros” elemekről, amelyek a két világháború között kerültek be a viseletbe.

A munkamódszerem alapját a népviseletről készült fényképek összehasonlítása és elemzése képezi, továbbá elemzem azokat az interjúkat, amelyeket a közelmúltban magam készítettem Feketelakon, Ördöngösfüzesen, Melegföldváron, Visában, Magyarszováton, Mezőkeszüben, Buzában, Széken és Szépenyerűszentmártonban, vagyis elsősorban az Erdélyi Mezőségnek a Tóvidékhez tartozó részén. A fotóanyag olyan adatbázisok fotográfiáinak az összehasonlításából és értelmezéséből áll, amelyek szabad hozzáférésűek, mint például a Hagyományok Háza által interneten publikált, Kallós Zoltán mezőszégi fotóanyagából álló adatbázis,² a Martin György és Kallós Zoltán által elkészített táncosfilmek anyaga, amely a budapesti Zenetudományi Intézet által

1 | Dr. Kós Károly: Ismeretlen erdélyi népviseletekről. In: uő: *Népvélet és néphagyomány*. Tíz tanulmány. Kriterion, Buk. 1972. 192–204.

2 | *Mezőség. Válogatás Kallós Zoltán fotógyűjteményéből*. Online: <https://hagyományokhaza.hu/hu/node/5232> – utolsó megtekintés: 2025. 02. 15.

Székely Melinda (1977) – néprajzkutató, PhD, egyetemi adjunktus, Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem, Kolozsvár, szekelymelinda@yahoo.com

<https://doi.org/10.36373/em-2025-2-9>

interneten közzétett Néptánc Tudástár adatbázisában található,³ a vajdakamarási múzeum internetes (Facebook)-oldalának fotóanyaga,⁴ valamint egy olyan adatbázis, amely a szamosújvári Téka Alapítvány kezdeményezésére született a *Mezőség arcai a múlt századból* című kiállítás⁵ megszervezése céljából. Ehhez a fotóanyaghoz hozzáadódnak azok a viseletek is, amelyek a választói Kallós Zoltán Néprajzi Gyűjtemény mezősei viseletanyagát képezik.

2. Mit értünk népviseleten?

Fél Edit és Hofer Tamás a *Néprajzi lexikon* idevágó szócikkében a népviseletek kialakulását a 19. századra teszi,⁶ amikor a nemzeti mozgalmak kibontakozásával együtt a paraszti kultúrára is felfigyeltek. A szerzőpáros azt is hangsúlyozza, hogy a néprajztudomány által használt *népviselet* fogalomba beletartoznak a köznapi és az ünneplőöltözetek egyaránt, az öltözködés egész rendszere. „Ez a rendszer kisebb-nagyobb tájegységek szerint változik, és az öltözetdarabok eltérő formái az öltözködés különböző szabályai szerint helyi népviseletek különültek el.”⁷ Megjegyzik ugyanakkor, hogy a viseletelemek történeti vizsgálata még várat magára, és a kézikönyvben nem is tekintik céljuknak ezt a vizsgálatot, hanem a népviselet fogalmát négy szempont szerint határozzák meg: a népviselet elemeit rögzítik, az öltözetek megszerkesztését vizsgálják, a népviselet szerkesztési típusait határozzák meg, valamint kitérnek a viseletek táji-történeti tagolódására.

Történeti tény, hogy a különböző tájegységek viseletei a 19. század elejétől kezdtek kialakulni, az új anyagok megjelenésének köszönhetően ekkor jöttek létre a táji sajátosságok. Mivel a korábbi évszázadokra vonatkozóan a forrásanyag szűkös, csak annyit tudunk, hogy a 16–18. századi időszakban országszerte egyneműbb volt a falusi jobbágyok öltözete, a mezővárosok, városok lakóinak viselete pedig szintén sok hasonlóságot mutathatott. A 18–19. század fordulójától abból adódóan, hogy nagyobb lett a választék anyagok, színek, formák tekintetében, sok különböző helyi stílus alakult ki. „Ezeket, különösen a sokszoknyás női öltözeteket, a férfiak öltözetében pl. a cifraszűr elterjedését össze lehet kapcsolni az új parasztos népművészeti stílusok ez időben észlelt virágzásával.”⁸ A 19. század végétől egyes csoportok a színes, parasztos népviseletet polgáriasabb formákra váltották. A 19. század jellegzetes viseletei közül számos már az I. világháború idején elhalványodik, sőt meg is szűnik, majd ez a folyamat később is folytatódik. Erdélyben és különösen az Erdélyi Mezőségen a polgáriasult formák teljes térhódítása a második világháború utáni időkre tehető, de ezt megelőzően a

3 | BTK Zenetudományi Intézet: Néptánc Tudástár - <https://neptanctudastar.abtk.hu/hu> – utolsó megtekintés: 2025. 04. 26.

4 | A vajdakamarási múzeum Facebook-oldala - <https://www.facebook.com/groups/560338327968708/media> - Utolsó megtekintés: 2025. 04. 26.

5 | Fodor Emőke: Mezőség arca egy évszázad távlatából. *Szabadság* 2020. június 30. – <https://szabadsag.ro/article/mezoseg-arcai-egy-evszazad-tavlatabol> – utolsó megtekintés: 2025. 04. 26.

6 | Fél Edit-Hofer Tamás: Népviselet. In: *Magyar néprajzi lexikon*. IV. kötet. Szerk. Ortutay Gyula. Akadémiai, Bp. 1977. 16–27.

7 | Uo.

8 | Uo.

népviseletbe bekerültek különböző „magyaros” viseletelemek. Jelen tanulmányban ezeknek a nyomait igyekszünk feltárni.

Mára a hagyományos értelemben vett *viselet* a Mezőségről voltaképpen eltűnt. A korábbi öltözködési kultúrát jelző viseletdarabok egyike-másika még fellelhető az itt lakók ruhatárában, ám ezeknek viselése már nem tartozik a napi szintű használat körébe. Ettől a tényről eltekintve az idősebb (60 év feletti) parasztasszonyok és idősebb férfiak öltözete mégis megkülönböztethető a városon élőkétől. Több településen is megmaradtak a fejedők, az asszonyok esetében a kendők bolti változatai, valamint a férfiaknál a kalap. Emellett fontos jellegzetesség az asszonyok körében, hogy még mindig kizárólagosan szoknyát viselnek, a 60-as éveiben járó vagy annál idősebb korosztály esetében a nadrág ismeretlen. Másrészt bizonyos falvakban (Széken például rendkívül erőteljesen) a viselet használata a rituális és a reprezentációs szférába került át: felöltik még ma is keresztelők, lakodalmak, temetések alkalmával, és különböző vallásos ünnepeken.

3. Az Erdélyi Mezőség mint tájegység. A körülhatárolás nehézségei

Pávai István egyik tanulmányában megállapítja, hogy az Erdélyi Mezőség kultúrája a népzene és a néptánc tekintetében nem egységes.⁹ Ebben egy helyen ezt írja: „... látható, hogy a népzene-kutatás és a néptánc-kutatás szemléletmódja számos ponton nem feleltethető meg egymásnak, így a két tudományág dialektus-elképzeléseinek pusztá egyesítése nem oldhatja meg a néptánczenei értelmezés kérdését”.¹⁰ E gondolat jegyében a népzene-kutató az Erdélyi Mezőséget több kisebb területre osztja: Észak-Mezőség, Belső-Mezőség, Dél-Mezőség, Kelet-Mezőség. Ezt a gondolatot kiegészítve, joggal feltételezhetjük, hogy ez a nagytáj a népviselet tekintetében sem egységes. Ha viseletanyag tekintetében is rendelkezésünkre állna egy, az egész területre kiterjedő adatbázis (azonban ezek a gyűjtések sajnos nem készültek el), akkor az öltözködés-kultúra tekintetében is jobban árnyalni lehetne az Erdélyi Mezőség belső tagolódását, és nagy valószínűséggel a fentiekhez hasonló kisebb területek körvonalazódnának. A jelen tanulmány a Belső-Mezőségnek nevezett területre tekint rá, és erről a vidékről dolgoz fel adatokat.

4. Történeti adatok a mezőszégi népviseletről

Tőkés Béla 1935-ben, illetve 1938-ban két tanulmányt is írt az erdélyi mezőszegi viseletekről. Egyikben általánosan beszél a tájegység öltözködéskultúrájáról,¹¹ a

9 | Pávai István: Az erdélyi nagytáj a néprajz-, népzene- és a néptánc-kutatás szemléletében. In: *Krizsa János Néprajzi Társaság Évkönyve 13. Tanulmányok Gazda Klára 60. születésnapjára*. Szerk. Keszeg Vilmos, Tötszegi Tekla. Kvár 2005. 15–47. 26.

10 | Uo. 37.

11 | Tőkés Béla: A mezőszégi magyar viselet. *Néprajzi Értesítő* XXVII. évf. 1935. 68–76. 68. (A továbbiakban: Tőkés: *A mezőszégi magyar viselet*)

másodikban¹² pedig Magyarpalatka viseleteit mutatja be. Amellett, hogy részletesen bemutatja a női és a férfiviselet elemeit, kitér két jelentős megállapításra is:

A kolozsvári vásáron vagy nyíltabb helyeken, ha megjelennek a palatkai magyarok, viseletüket mindenki román viseletnek tartja. Szerintem ennek nincs is nemzeti jellege. Ez a földművelő és pásztorkodással foglalkozó ember ősi viselete. Hogy aztán hol van az igazság, döntsék el a szaktudósok, én leírom egyszerűen ruházatukat, darabonként, ahogy következnek.¹³

Ebből az etnikai sajátosságokat érintő megállapításból kiindulva csak feltételezni tudjuk, hogy valamikor a román és a magyar mezőségi népviselet hasonló lehetett, és a férfiaknál ez elsősorban a bocskor, a bő gatyá, a hosszú haj és az övvel kívül hordott, gatyába be nem tűrt ing viselését jelentette. A románok ezt a viseletet azután is viselték, miután a magyarok újabb öltözékdarabokat kezdtek hordani. Több néprajzi adat is jelzi, hogy az Erdélyi Mezőségen a magyarok sokkal nyitottabbak voltak az újdonságokra. A ma teljesen román településsé vált Bálványoscsabán például a román asszonyok ma is azt a viseletet viselik, amelyet nem a román, hanem inkább a magyar asszonyok viseleteként ismerünk. A magyarok az új formákat, mint a *priccses nadrág* (bricsesz) sokkal hamarabb befogadták, a románok viszont megmaradtak a hagyományosabb formáknál. (1. és 2. kép.)

Ugyanakkor az sem elhanyagolható tény, hogy bár az országhatárok a világháborúk hatására kétszer is megváltoztak, a mezőségi magyarok az anyaországgal nagyon erős kapcsolatokat áptak. Az 1920-as évek divattörténetében Magyarországon elterjed a „népies” stílus, ez pedig az Erdélyi Mezőségre is eljutott.

Tőkés Béla tanulmányának másik érdekessége az, hogy információkat közöl a viseletek elkészítésének módjáról is. A harisnyát például maguk a férfiak varrták, az asszonyok csak alsóruhák elkészítésével foglalkoztak, hiszen minden család el tudta készíteni a ruhatár nagy részét. A cipőt, a *mejjrevalót* varratták szüccsel, a kalapot megvásárolták, de az ingeket, a gatyákat minden asszony el tudta maga készíteni a saját családjának:

A szabás tehát egymásután megy végbe. A posztóból letekernek annyit, amennyi ráfér az asztalra. Egyik ereszti, a másik visszahajtja, hogy duplán legyen. Utána leméri a deréktól a cipőig levő hosszát az illetőnek, s rámeri az asztalon levő posztóra, kormos üszökkel megjegyzi, ollóval levágja. Megméri a posztó szélességét, utána ugyanazzal a szalaggal a lábszárat. Ha szűk, a hátsó *kis fót* lejön a térdig, így adja meg a bőséget. Karácsony előtt kb. 2 héttel éjjel-nappal szab, s minden férfi varrja az ünnepi harisnyát. A legény is megvarrja a magáét. Sok elrontja a varrást, ezért szívesebben kaszál egy napig helyette. Ügyes ember egy este megvarr 4 harisnyát.¹⁴

Míg az 1935-ben megjelent tanulmányában Tőkés Béla inkább Magyarpalatka viseletanyagát tekinti át, a három évvel később megjelent tanulmányában már inkább Mezőkeszű és Magyarsovát öltözködéskultúrája áll kutatásának előterében, amelyben Mezőkeszűt „a Mezőség Torockójának” nevezi a viselet egyedisége miatt. Itt is

12 | Uő: Magyarpalatkai viselet. *Ethnographia* XLIX. évf. 1938. 192–197. (A továbbiakban: Tőkés: *Magyarpalatkai viselet*)

13 | Uo.192.

14 | Tőkés: *Magyarpalatkai viselet*, 195.

fontosnak tartja kiemelni a román és a magyar viselet közötti különbséget, hiszen foglalkoztatja az a tévhit, miszerint a mezőiségi viselet romános.

A mezőiségi viseletről ugyanis csak a legnagyobb felületességgel állíthatják, hogy romános. Hiszen ha csak egy kicsit is megfigyeljük, mindjárt szembetűnik, hogy a mezőiségi román ma abban a ruhában, bocskorban, kalapban jár, amelyet a magyarság alig 4-5 évtizede levetett, s amit Keszü kivételével csak elvéve visel már magyar ember. Amióta pedig a románság magára öltötte ezeket a ruhadarabokat, a magyarok elhagyják.¹⁵

A viseletek elkészítésének bemutatásakor Tőkés Béla hangsúlyozza, hogy a magyar asszonyok maguk készítik el, szövik meg a viseletekhez való alapanyagokat, például a vásznat, textíliákat pedig mindig varrással, hímzéssel díszítik, színekben a fehéret, a feketét használják. Megemlíti, hogy a barna szín használata éppenséggel a románok viseletétől való megkülönböztetés szándéka miatt jelent meg. A kézimunkák leírásakor utal a „valódi” (feltételezhetően a geometriai mintákat alkotó, keresztaszemes) hímzésre, amelyet megkülönböztet az újabb, „vagdalásos” díszítési technikától, ezt pedig „silány”-ként minősíti, hiszen meglátása szerint a kalotaszegit utánozza.

Dr. Kós Károly 34 évvel később, 1972-ben szintén összefoglalja a vidék népviseletére vonatkozó adatokat. Időközben maga a viselet is sokat változott, és Kós Károly a részletezőbb bemutatásra is odafigyel. Jelzi azokat a változásokat is, amelyeket észlel a terepen. Beszél bizonyos tárgyak eltűnéséről (ilyen például a *szurkos kalap*), mások megjelenéséről. Törekszik a tájegységen belüli kisebb-nagyobb különbségek meghatározására is, például megállapítja, hogy télen szőrével kifelé fordított, felálló gallérú, fekete báránybőr kurtabundát öltöttek a Kis-Szamos mentén.

Ha összehasonlítjuk a két tanulmány adatait, illetve keressük a mai megfelelőiket a mezőiségi terepen, a következő kép körvonalazódik:

A tárgy megnevezése	1935 – Tőkés Béla	1972 – Dr. Kós Károly	Jelenleg
Férfiviseletek			
lábbeli	bocskor	bocskor	–
	cipő	–	cipő
	csizma – ritkán	alacsonyabb sarkú, lágy szárú fekete csizma	kemény szárú fekete csizma
alsóruhák	gatyá	rojtos vászongatyá (3-4 szél bőség)	–
	pálhás ing	régi, lobogós ujjú ing, amit elől betűrnek, hátul nem, keskeny, visszahajtott gallérja madzaggal összekötve az időseknél	pálhás ing

15 | Tőkés: *A mezőiségi magyar viselet*, 69.

A tárgy megnevezése	1935 – Tőkés Béla	1972 – Dr. Kós Károly	Jelenleg
	<i>vászonfriskó</i> (az ing fölött, a <i>lájbi</i> alatt viselik)	–	–
	–	fehér posztólájbi mazdagkötővel – régen, ezt kiszorította a zsebes, üveggombos, hátul karcsúsított	–
	zsebes, gombos posztólájbi (kiszorítja a <i>mejjrevalót</i>)	fekete posztólájbi – a nyak alatt zöld-piros selyemhízésű virágok négyszög alakban – újabban	fekete posztólájbi
kiegészítők	szíjú	csatos, zsebes <i>gyűszűszíjú</i> vagy posztóöv	–
	nyakkendő	nyakkendő (ünnepekkor)	–
fej-és hajviselet	posztókalap (bokréta, szalag)	fekete szőrkalap – ünnepnap (bokréta jobb felől, de 1848 után bal felől viselik annak a jelzésére, hogy a „balpártra” szavaztak	posztókalap
	–	széles karimájú, kikeményített <i>szurkos kalap</i> (60 évvel ezelőtt), teljesen eltűnt, előtte fehér sapkát viseltek	–
	–	fiúknál ezüst gombfülbevaló, amelyet igézés ellen már születéskor megkaptak	–
	szalmakalap	szalmakalap – hétköznap	szalmakalap
	báránybőr sapka (az öregek kereken betűrték, a fiatalok csúcsosra, a legénykéek hosszán, behajtósan)	–	báránybőr sapka
	hosszú körhaj, fonatlan (a románoké két <i>pikába</i> font)	–	–
téli ruhák	harisnya – szűrposztó nadrág (fehér, szürke)	oldalt kék posztócsikkal díszített, ellenzős, fehér posztóharisnya (a vászongatyára ráveszik)	pantalló

A tárgy megnevezése	1935 – Tőkés Béla	1972 – Dr. Kós Károly	Jelenleg
	<i>mejirevaló</i> (hímzett, rátétekkel díszített) – a magyaroké előlgombolós, a románoké oldalt gombolódik	elől vagy oldalt gombolódó fehér vagy kávészínű mellrevaló	mellrevaló
	kabát (báránybőr galléros) – fehér, szürke	prémgalléros szürke posztókabát – most	–
	ujjas (gallér nélküli kabát)	fehér ujjas	–
	–	kék posztószegésű, fehér vagy kávészínű, egyenes szabású <i>pundri</i> kis kihajtós gallérral és elől rézgombokkal gombolódó (feltehetőleg a katonáskodók nyomán terjedt)	–
	szokmány (hosszú, térdén felül érő ujjas) – egyik változata a szováti tepertyűs szokmány, amelynek az <i>aszaja</i> piros, zöld, fekete posztódarabokkal volt <i>megtepertyűzve</i>	színes, posztórózsás fekete szokmányt, amelyet csak vállukra terítettek templomba, felöltötték, ha mezőre mentek	–
	szűr (<i>gluga</i>)	–	–
	guba (szűrposztóból készült, csuklyás gallérú, térdig érő ujjas)	–	–
	<i>kozsók</i> (térdig érő, galléros, díszített bőrkabát)	–	<i>kozsok</i>
	bunda – csak a férfiak viselik, nincs dísze, leér a bokáig	–	–
Női viseletek			
lábbeli	mezítláb nyáron	szandál	szandál
		bocskort a nők nem viseltek, csak a férfiak	–
	magas szárú, fűzős cipő	magas szárú cipő	bolti cipő
	csizma	lágyszárú s alacsony sarkú, fekete csizma téli kemény szárú csizma	bolti csizma

A tárgy megnevezése	1935 – Tőkés Béla	1972 – Dr. Kós Károly	Jelenleg
alsóruhák	kendervászon ing, nyakatlan, kezelő nélküli (fiatalokén gallér), ujjja lobogós vagy rán-colt, kezelőjén csipke, nyaka körül hímzett	nyaknál s vállnál ráncba szedett, hátul nyíló, rövid derekú ing, amelynek bő ingujját színes <i>galanddal</i> kötötték meg könyökön felül buggyosra	ing
	–	ujjas <i>lékri</i> vagy blúz (ing helyett)	blúz
	pendely	fent korcba húzott pendely	pendely
	lajbispendely	–	–
	–	vállpánttal fönn-tartott vászonpendely és az erre vett szoros, vállon vagy oldalt gombolódó vászonmellényke (városi hatásra)	
felsőruhák	szöttes szoknya télen	–	–
	bolti anyagból készült <i>fersing</i> (az elejét feltűzték)	fersing	szoknya
	kötény	ruha (kötény) – magasan, a mell alatt kötötték a köntösre a <i>fersingre</i> is kötötték, világosabb színű, mint a <i>fersing</i>	kötény
	<i>köntös</i> (40 éves korig)	<i>lajbis fersingből</i> (<i>köntös</i>) – mély kivágását színes <i>galanddal</i> kötötték össze a mellén, amit neveznek még <i>köntösnek</i> is	<i>köntös</i> (elvétve előfordul)
	<i>lájbi/pruszlik</i> (idősebbeknél)	–	<i>lájbi</i>
	<i>vászonfriskó</i> (derékig érő fehér vászonkabát) – a <i>mejjrevaló</i> alatt viselték	–	–
téli viselet	hímzett <i>mejjrevaló</i> (elől- vagy oldalt gombolós), Keszüben bőrsallangok díszítik	fehér vagy kávébarna mellrevaló	itt-ott előfordul
	<i>lékri</i> bolti anyagból (a <i>lájbi</i> felett)	–	<i>lékri</i> – előfordul
	ujjas bolti anyagból (a <i>mejjrevaló</i> felett) – <i>pundri</i>	szűk ujjú, vitézkötéses, színes <i>parkét pundri</i> (ujjasféle)	<i>pundri</i> – előfordul

A tárgy megnevezése	1935 – Tőkés Béla	1972 – Dr. Kós Károly	Jelenleg
	kurtabunda (szőrével kifelé viselt)	szőrével kifelé fordított, felálló gallérú, fekete báránybőr kurtabunda, amelyet a nyaknál bojtban végződő zöld kötővel kötöttek meg, a hosszú kötőt a vállon át a hátra vetették	–
	–	ujjatlan, bokáig érő, fekete posztóból készült, báránybőrrel bélelt, alul kereken, elől és a széles, felálló galléron rókával prémezett, hosszú bunda, amelyet nyak alatt csattal fogtak össze, a derék magasságában pedig belül pántok voltak, hogy szárnyait két kézzel magukhoz foghassák (Északnyugat-Mezőség kurtanemesfalvaiban)	–
	<i>kozsock</i> (szőrével befelé viselt)	–	előfordul
	gyapjú nagykendő	télen hárászkendő	hárászkendő
	<i>paccsen</i> (a csizma orrára húzott condraposztó védőpapucs)	–	–
fej- és hajviselet	lányok: 3-as fonatú haj díszfésűvel	hosszú pántlikával egy ágba fonva: a lányok, az asszonyok: konty	idős asszonyok: konty
	<i>bárta/bércica</i> (fekete bársonypánton gyöngyök, amelyet fejtetőre kötve viseltek ünnepen, templomba, táncra)	–	–
	asszonyok kendő	karton fejkendő nyáron <i>parket</i> -fejkendő vagy kivarrott/kávészínú, drapp/szürke fejkendő	bolti vagy megörökölt kendő
	–	nyáron szalmakalap	szalmakalap

A tárgy megnevezése	1935 – Tőkés Béla	1972 – Dr. Kós Károly	Jelenleg
	<i>fűkető</i> , amit kendő alatt viseltek (amikor kiöregszik a táncból, elteszik, és csak halálakor adják vissza rá)	bodros fűkető, mint Székelyföldön	–
	–	a menyasszony fűketőjét (ez sokfelé fehér volt, mint a kurtanemeseké) roz-maring- és művirágkoszorú ékesítette	–
	–	a lányok nyakát több sor rózsagránát díszítette (a kalárisgyöngy divatja alig 60 éves)	–

Általában megállapítható, hogy a mezősegi magyar viselet mindig nyugat felől újult; Ördöngösfüzes, Szásznyíres és más települések voltak egyes polgári-nemesi divatok és a városi (Dés, Kolozsvár, Szamosújvár) anyagok első alkalmazói és közvetítői a Mezőség belseje felé. Újabban is ez a terjedési iránya a „fekete viselet”-nek, bricsesz nadrágnak, bakancsnak és fehér szvetternek, akárcsak a különböző női „divatok”-nak.¹⁶

Dr. Kós Károly az „empire-os” viseletet 100 évvel korábbi terjedésűnek tartja – tehát az 1800-as évek végére datálja. A lajbis köntösről, amely ennek az empire stílusú ruhának a népi megfelelője, fontos információkat közöl, miszerint „a két nemzedéken át divatozó egybevarrt köntösről a mezősegi magyar nők visszatértek a derékban megkötött külön fersing („felsőing”, szoknya) viselésére”.¹⁷ Ha tehát a lajbis köntös megjelenésének és életben maradásának korszakolását kívánjuk elvégezni, elmondható, hogy az 1800-as évek végétől a 20. század elejéig volt használatban, hiszen 1972-ben dr. Kós Károly már eltűnőben lévő darabként írja le, amelyet felváltott a *fersing* és a *lájbi*. Megjegyzendő, hogy ma széles körben ezt a női ruhadarabot tekintik a mezősegi női viselet jellegzetes darabjának, holott csak egyetlen időszak öltözködéskultúráját határozta meg.

Az utóbbi évszázad mezősegi magyar férfi- és női viseletének egyik jellegzetessége az élénk színektől való óvakodás. Így például az egykor itt is viselt női piros csizmát régóta „parasztosnak” tartják. Másik sajátosság a ruhahímzés majdnem teljes hiánya. Az inggallér és kézelő szerény fehér vagy fekete hímzése közvetlen gyakorlati célt szolgál (ráncolás, szegőzés). Csupán a női ing bő kézelőjén van díszesebb hímzés (szélhím és metélés), de ez is mindig fehér. Az egyetlen színesen hímzett ruhadarab a piros-zöld virágdíszítésű *mejjrevaló*, amely mezősegi magyar szűcsök munkája.

Bár a mezősegi magyar öltözet a kisenemesi és városi viselet döntő befolyása alatt fejlődött, számos esetben kimutatható a falvak százaiiban együtt élő románság hatása

16 | Dr. Kós Károly: Ismeretlen magyar népviseletekről. In: uő: *Népelet és néphagyomány*. Kriterion, Kvár 1972.192–193. 193.

17 | Uo. 193.

is. Ezt jelzi például a magas fekete báránybőr sapka, a lábravaló, a szoros vászonnadrág vagy az alkalmilag használt csuklya viseletének elterjedése a férfiaknál.¹⁸

A fent idézett tanulmányok megírása óta eltelt időszakról nehéz összefoglalót írni, ugyanis az 1989-es rendszerváltás utáni gazdasági, kulturális folyamatok rendkívül sokrétűek. A viseleteknek a polgárosulása már akkor is folyamatban volt, amikor dr. Kós Károly tanulmánya született (1972), azonban akkor a terepen a régebbi ruhadarabokat még fel lehetett fedezni. Ma, ha a néprajzkutató ellátogat ezekre a településekre (például Magyarpalatkára, Visába, Mezőkeszübe), ezekből a ruhadarabokból csak elvétve talál meg néhányat, jószerint az idősek viseletében. A 60–70 év körüli korosztály még őrzi a régi viseletdarabok egy részét, de az 50 évnél fiatalabb korosztály már az újabb divatok szerint öltözködik. Érdekeséggé válhat, hogy a fej- és hajviselet az öltözködési kultúra egyik legállandóbb eleme. Ez marad meg szinte napjainkig, még akkor is, amikor az asszonyok már a *fersing* helyett a polgáriasabb, szűkebb szoknyát viselik, a hajukat kontyba kötik, és fejkendővel takarják. A férfiaknál szintén megmarad máig a báránybőr sapka, a szalmakalap és a posztókalap. A bolti ruhák könnyű beszerezhetősége, a gyáripar fejlődése kiszorította a különböző háziipari cikkeket, már nem szőnek, nem fonnak, hiszen nemcsak a ruhák alapanyaga vásárolható meg a boltban, hanem maga a ruhadarab is.

A polgáriasodás három fázisaként talán éppen erre alapozva határozhatóak meg a következő időszakok: 1. A legkorábbi adatok szerint a paraszti öltözékek az önellátásra alapozva otthon készültek, szinte mindenki el tudta ezeket készíteni a családban. 2. Megjelennek a gyári anyagok, de a formák megmaradnak, és az öltözködésdarabokat (pl. nőknél a *fersingeket* vagy az alsóruhákat) már ezekből készítik. Emellett elválik a szoknya a lajbitól, leköltözik a derékmagasság a lajbi esetében. 3. A gyáriipari öltözékek (zakó, nadrág, szűkebb, de térdet takaró szoknya, blúzok stb.) teljesen leváltják a régi viselet elemeit, elkezdődik a „kivetkőzés”.

A századelő (1910-es évek) kialakuló polgári kultúrája erősen hatott minden tájegység népviseletére. Ekkor a Mezőségeen is megjelenik a pruszlik, a *lékri*, a *vizitke*, a bricsesz, a kalap. Megmaradnak a régebbi viseletelemek is: *bő gatya*, valamint a házi- szőttből készült viseletdarabok, a *lájbis köntös*, de mindezek csak elvétve.

5. A történelmi változások hatása a „kivetkőzésre”

A mezőiségi viseletről az első adataink azokhoz a fotográfiákhoz kapcsolódnak, amelyeket a 19–20. század fordulóján készítettek. (3. és 4. kép.) Korábbi dokumentumok ennek a vidéknek az öltözködéskultúrájáról nincsenek. Ha a fotóanyagot tekintjük kiindulóalappal, elkülöníthetőek azok a korszakok, amelyek öltözködés tekintetében eltérő sajátosságokat mutatnak.

5. 1. A századfordulótól az első világháború végéig (1900–1920)

Gazda Klára úgy írja le a 19. század mezőiségi női viseletét, mint amelynek alapját a *lájbisfersing* képezi. (Dr. Kós Károly szintén a 19. századra datálja ezt a viseletdarabot.) Adatait egy múzeumi tárgyegyüttes rekonstrukciójára alapozva írja:

¹⁸ | Uo. 194.

Egy magyardécsei (mezősegi) múlt századra vonatkozó rekonstrukció szerint a menyasszony hosszú alsóingére fodros nyakú tászlis inget, vászon aszúros pendelyt, fekete rojtos nyakkeszkenőt és piros vászonszegős fekete posztászokmányt vett. Fejét élővirág-koszorú ékesítette, lábán bocskort viselt. Ezt követte az ing fölé vett, gyári anyagú egybevarrt lájbisfersing.¹⁹

Ebben az időszakban viszonylag egységes a paraszti kultúra öltözködése tájegységektől függetlenül. Ha összehasonlítunk egy ebben az időszakban Székelyföldön készült képet egy mezőséggel, nagy hasonlóságokat fogunk észlelni (3., 4. és 5. kép).

5. 2. A két világháború közötti időszak (1920–1944)

Fülemile Ágnes a magyarországi tájegységek viseleteinek változása kapcsán megállapítja: „A változások legfőbb korszakainak a századfordulót, az 1920-as, 30-as éveket és az 1950-es éveket érzem”.²⁰ Meglátása szerint ekkor terjedtek el a blúzok, a cipő, a kötött kardigánok és szveteretek, a szoknya rövidebb lett, a bonyolultabb haj- és fejviseletek (főkötős) leegyszerűsödtek.

Az erdélyi mezősegi emberekben a két világháború, az országhatárok megváltozása felerősítette a nemzeti hovatartozás érzését. A viselet alakulása szempontjából is nagy jelentősége volt annak, hogy a Mezőség egyik része (Ördöngösfüzes, Vajdakamarás, Magyarpalatka, Feketelak, Melegföldvár, Visa stb.) 1940-ben a visszakerült Magyarországhoz, míg másik fele (Gyeke, Katona, Pusztakamarás, Mezőkeszű, Magyarszovát, Erdőszombattelke stb.) Romániában maradt. Bár nincs megfelelő számú adatunk ennek az eldöntéséhez, mégis úgy tűnik, hogy az 1940–1944 közötti „kicsi magyar világban” a Magyarországhoz tartozó falvak esetében gyorsabb volt a viseletek korszerűsödése, változása, inkább bekerültek az új, polgári viseletről kölcsönzött elemek, míg a román oldalon maradt falvakban inkább megőrizték a régiesebb formákat. Ha például különbségeket szeretnénk megállapítani Visa, Magyarszovát, Mezőkeszű és Feketelak, Melegföldvár, Vajdakamarás, Szépkényerűszentmárton, Ördöngösfüzes viseletei között, elmondhatjuk, hogy az előbbieket esetében gyakoribb a lajbis köntös, tovább megmaradt annak a viselése, míg a másik oldalon ezt korábban felváltotta a *fersing*, a kötény, a blúz, a lajbi viselése. A színek is visszafogottabbak maradtak az utóbbi falvakban. Magyarszováton például gyakori a fekete, a sötétbarna, a sötétkék, de nyoma sincs az élénkebb színeknek, amelyek például a vajdakamarási női viseletekben megjelennek. Másrészt a „magyaros” vitézkötés használata sem olyan gyakori Magyarszováton, Visában és Keszűben, mint Buzában vagy Ördöngösfüzesen.

Pávai István a népzene és a néptánc vonatkozásában ír ennek az időszaknak a népi kultúrájáról:

A magyar folklórtradíció belüli elszigetelődésnek kedvezett az anyaországtól való trianoni elszakadás, amely által mérséklődött a központi területeket a 19. század óta erőteljesebben elárasztó városi divathatások Erdélybe való továbbterjedése. A második bécsi döntés után, Észak-Erdély visszacsatolásával újra hatottak egységesítő tényezők (pl. irredenta szövegű dalok terjedése, a népies

19 | Gazda Klára: *A székely népviselet*. Akadémiai, Bp. 1998. 46.

20 | Fülemile Ágnes: Megfigyelések a paraszti női viselet változásához Magyarországon – az I. világháborútól napjainkig. *Ethnographia* CII. évf. 1–2.sz. 1991. 52.

múdal és az új stílus ismételt beáramlása, nem erdélyi régi stílusú dallamok terjedése iskolai úton, Gyöngyösbokréta hatása stb.), de ez mindössze négy évig tartott.²¹

A Gyöngyösbokréta mozgalom szintén meghatározta ennek az időszaknak a népi kultúráját. Külső ráhatásként pozitív eredménye az volt, hogy a kiválasztott falvak parasztemberei tudatosították a saját kultúrájuk értékeit, ugyanakkor meg kellett feleltetniük a saját népi kultúrájukat a budapesti elvárásoknak. Az Erdélyi Mezőség falvai közül „gyöngyösbokrétás” falu volt Szék, Kide (Kolozs megye) és Váralja (Beszterce megye). (Érdekes lenne ebben a három faluban kutatásokat végezni, hiszen a hagyományos kultúra kicserélődése más-más módon alakult ezen a három településen. Szék népi kultúrája máig is élő kultúra, Váralján viszont a modernizációs folyamatok erőteljesebbek voltak.)

Paulini Béla főszervező a minisztériumhoz intézett levelében a következőképpen fogalmazza meg a Gyöngyösbokréta mozgalom lényegét, ennek nemzetpolitikai törekvéseit: „Befelé hatalmas erejű magyar öntudat, népnevelés, de az intelligencia megbecsülése, oktatása is, míg kifelé egyedülálló idegenforgalmi varázs”.²² A mozgalom hatására ebben az időszakban terjed el a mezősegi falvakban a „magyar ruha”, és szintén ekkor kerülnek be a népviseletbe bizonyos, más „magyaros” elemek is, mint például a piros és a zöld szín, a párta vagy a vitézkötés. Feketelaki adatközlőim 2011-ben határozottan a magyar ruhát emlegették, mint a saját fiatalok meghatározó viseletét. A feketelaki adatközlőm egyike a Wass grófok vasasszentgothárdi birtokán volt szobalány, ezért ő több társával együtt a grófi család ösztönzésére magyar ruhába öltözött a templomban is, ünnepnapokon is. Emlékszik azonban a korábbi generációk viseletére: „*Úgy jártok a szüleink drágo fehér harisnyába, s a fiatalak szürke harisnyával, de mi az még nyárbo is avval táncoltak, avval a gyapjúharisnyával s csizmával.*” Ő maga azonban ezt a régies típusú viseletet már nem vallja sajátjának, hiszen ezt a viseletet az 1940-es évekre (amikor ez az adatközlőm 20 éves volt) Feketelakon felváltotta a „magyarosabb” vonal.

A „magyaros” divat az 1920–30-as években bontakozott ki Magyarországon, tehát a két világháború közötti időben. Erre a divattörténeti mozgalomra vonatkozóan a történetírásban több adatot is találunk. Romsics Ignác a 20. századi történeti adatok összefoglalásakor a korabeli kultúrpolitikai törekvéseket a következőképpen foglalja össze:

Trianon után a magyar politikai és kulturális elit felismerte, hogy Magyarországnak csak a kultúra segítségével vannak kitörési esélyei a válságából. A megoldására született meg a Klebelsberg Kunó nevéhez kötődő kulturális egység elve és az 1920 után újra meghirdetett kultúrfőlény programja, amely szerint „a magyar hazát ma elsősorban nem a kard, hanem a kultúra tarthatja meg és teheti ismét naggyá”. Ez a klebelsbergi kultúrpolitika, illetve

21 | Pávai István: Az erdélyi nagytáj a néprajz-, népzene- és a néptánc kutatás szemléletében. In: *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 13.* Tanulmányok Gazda Klára 60. születésnapjára. Szerk. Keszeg Vilmos, Tötszegi Tekla. Kvár 2005. 20–21.

22 | Debreczeni László: A Gyöngyösbokréta „aktáiból.” *Táncművészeti Értesítő* 1956. 100.

a keresztény-nemzeti értékek terjesztése nagyban támaszkodott a magyar társadalom középosztályára, amelynek segítségével valósította meg elképzeléseit a Bethlen-kormány.²³

Ebben a fent vázolt szellemi és politikai kontextusban a magyaros ruhamozgalom elindítója Ferenczy Ferenc volt, jeles képviselői között pedig Tüdős Klára és Haranghy Erzsébet neve említhető. Ferenczy saját vallomása szerint a Gyöngyösbokréta mozgalom hatására született meg benne a ruhatervezés magyarosításának a gondolata: a mozgalom „nem történeti kosztümöt, nem népviseletet, nem drága díszruhát, hanem a jelenlegi gazdasági helyzetnek, a mai kor igényeinek megfelelő, a mai nemzetközi viselettel egyenértékű, a korral állandóan lépést tartó, életteljes és magyaros szellemtől áthatott öltözködés divatját kívánja életre kelteni és megvalósítani”.²⁴ A *Muskátli* című folyóirat a mozgalom eseményeiről tájékoztatta a közönséget.

Újváry Béla erről a mozgalomról írt könyvében²⁵ a mozgalom feladatát a magyaros jellegű öltözködés kialakításában látja. Véleménye szerint a magyar parasztság őrizte meg legjobban, ezért erre alapozva kívánja ezt a stílust gyakorlatba ültetni. Ferencziné Sedlmayr Krisztina a Gyöngyösbokréta, a hivatalos néprajztudomány és a népies ruhamozgalom kölcsönhatásáról is értekezik:

A mozgalom szoros kapcsolatot tartott fenn a „hivatalos” néprajztudománnyal. Györffy István a Gyöngyösbokrétával együtt ezt a mozgalmat is a néphagyomány átörökítésének fontos eszközének tekintette. (...) A kor viseletkutatói közül többen aktívan vettek részt a mozgalom ismeretterjesztő munkájában. Palotay Gertrúd, Ferencz Kornélia, Kerékgyártó Adrienn és Grineausné Papp Emília a Muskátliban rendszeresen közöltek a történelmi viseletre vonatkozó és néprajzi ismeretterjesztő írásokat.²⁶

Amint a korabeli fotográfiák is dokumentálják (5. kép), Horthy Miklós Észak-Erdélybe, illetve Szamosújvárra történő bevonulásakor a magyaros viseletelemek már megtalálhatóak az őt fogadó környékbéliek öltözködésében, tehát egyértelmű, hogy a fent leírt mozgalom hatása már korábban elérkezett a mezősségi településekre is, és tartott egészen az 1950-es évekig.

Konkrétan mit is jelentett ez a magyaros stílus? A férfiak esetében is, a nők esetében is a zsinórozás alapvető stíluselem, amely nem is annyira a népviseletnek volt addig sajátja, hanem a magaskultúra köreiből korábban is divatozó nemesi viseletnek. A nők esetében a helyi nevén *párta* vagy *főkötő* is megjelenik, amely szintén gyöngyös, sujtásos díszítéssel bír, ugyanakkor pedig meghatározóak a piros és zöld színek élénk változatai. (6. és 8. kép.)

Arra nézve, hogy a Gyöngyösbokréta mozgalom milyen utakon érkezett el a Mezősége, nincsenek adataink, de ez a hatás egyértelműen érezhető, különösen

23 | Romsics Ignác: *Magyarország története a XX. században*. Osiris, Bp. 1999. 128.

24 | Idézi Ferencziné Sedlmayr Krisztina: *Magyaros ruhamozgalom az 1930-as években*. *Folia Historica* XXIV. kötet, 2005–2006. 142.

25 | Újváry Béla: *A magyaros ruhamozgalom és a népviselet*. Bp. 1930.

26 | Ferencziné Sedlmayr Krisztina: *Magyaros ruhamozgalom az 1930-as években*. *Folia historica*. XXIV. kötet 2005–2006. 148.

a Magyarországhoz visszakerült területek magyar falvaiban (Ördöngösfüzes, Szépkényerúszentmárton, Vice, Váralja, Décse, Feketelak, Buza, Melegföldvár). A korabeli jobboldali újságok hasábjain megjelentek ezek a ruhák, így elképzelhető, hogy a mezősegi parasztokhoz is elkerült ez a mozzanat, és így folklorizációs jelenséggé tarthatjuk számon. Ugyanakkor a mozzanattal foglalkozó kutatók említik azt a tényt is, hogy a magyaros divatot az iskolai egyenruhák terén is érvényesíteni próbálták, így nagy valószínűséggel ezen az útvonalon is elérkezhetek erre a vidékre ezek a ruhák, hiszen 1940–1944 között a magyar állam által működtetett iskolákban tanultak a mezősegi magyar gyerekek is.

A viselet felülről kezdeményezett átalakulási folyamata áttételes: a népies ruhamozgalom hirdetésen kölcsönzött elemeket a népi kultúrából, és létrehozta a polgári körökben divatozó ruhadarabokat, amelyek aztán visszakerültek a népi kultúrába, az itt még élő népviseletekbe.

A két világháború közötti időszakban, az országhatárok kétszeres megváltozása miatti problémás periódusban a Mezőség magyarsága a nemzeti identitás megtartását különösen fontosnak találta. Ez az az időszak, amikor felerősödnek a magyarságot bizonyítani vágyó tendenciák, és ez a népi kultúra változásában is megmutatkozik. A magyarországi hatások ide is elérkeznek, és a mezősegi parasztok a saját magyarságuk bizonyítása céljából öltik magukra az új elemekkel felruházott viseletet. A korábbi, „hagyományosnak” nevezett viselet ugyanis nem fejezte ki számukra egyértelműen ezt a nemzeti érzületet, ezért szükségesnek érezték erre ráerősíteni a viselet átalakítása által is. (Lásd a 7–11. képet.)

5.3. A kollektivizálástól a rendszerváltásig (1950–1989)

Fülemile Ágnes így ír a kommunizmus korszakának a népviseletet is átalakító hatásáról:

Az 1950-es évek a paraszti viselet történetében kritikus korszak. Az 1945–48 közötti időszak, a háború utáni gazdasági helyzet, a tárgyi anyag pusztulása, a pénz- és az alapanyaghiány, bár létező problémák, mégsem kiváltói vagy elsődleges okai a kivetkőzésnek. Ha valahol ebben az időszakban kivetkőzés történik, az már korábban, a háború előtt megindult folyamat folytatódása. (...) A 60-as évek kezdete a tsz-szervezéssel földcsuszamlásszerű társadalmi változásokat indított. Országos méretű társadalmi folyamatok indultak (iparba, városba áramlás, tömeges mobilizáció stb.), ugyanakkor a konszolidáció és a látványos életmódjavulás vonzóvá is tette a városi mintát. (A közlekedés és a tömegkommunikáció fejlődése segítette ezeknek a mintáknak a közvetítését.) A paraszti kultúra felbomlásának folyamata ekkor már megállíthatatlan. A 60-as években a falusi lakosság számára nemcsak paraszti mivoltuk külsőségeinek elhagyása vált kívánatosná, hanem tömegek vállalták a parasztságból való kilépést is, a mobilizáció minden következményével együtt.²⁷

27 | Fülemile Ágnes: Megfigyelések a paraszti női viselet változásához Magyarországon – az I. világháborútól napjainkig. *Ethnographia* CII. évf. 1–2. sz. 1991. 50–78., 54–55.

Az Erdélyi Mezőségen erre a korszakra úgy emlékeznek az adatközlők, mint amely nagy szegénységgel indult. A szép ruhák előállításához alapanyagokat nem lehetett kapni, így sok esetben abból gazdálkodtak, ami volt. A lányok a konfirmálásra elkészült ruhájukban voltak menyasszonyok is, a hétköznapi ruhák pedig már bolti anyagokból készültek. Ekkor már elkezdődött a *kivetkőzés* is, hiszen a falvak legtöbbszörében működött a szövetkezetnek nevezett üzlet, ahol már be lehetett szerezni a rakott szoknyákat, a blúzokat. Természetesen megmaradnak azok a viseleti darabok is, amelyeket megörököltek, de a megváltozott életforma magával hozta az újfajta ruházkodást is. A szinkretizmus megnyilvánulása volt például, hogy a bolti ruhák mellett még a *vagdálós* hímzésű ingeket is viselték. A szvettereket még otthon kötötték maguknak, de varratott ruhák szabásvonalai már inkább a polgári öltözködést követték. A téli öltözékek esetében a *kozások* (báránybőrből készült bundával befelé fordított kabátok) továbbra is divatban maradtak, ezeket prémmel díszítették. Buzai adatközlőim mesélték, hogy az 1970-es években még bő szoknyában jártak, köténnyel, de aztán folyamatosan kiszorította ezt a darabot a szűkebb szoknya, a blúz. Minden városi és ipari hatás ellenére, máig megmaradt a haj- és fejviselet: a kontyot és a fejkendőt máig viselik a nők, a férfiak nagy többsége pedig nyáron szalmakalapban, télen pedig posztókalapban vagy báránybőr sapkában jár.

Fontos jelenség, hogy a viselet átalakulásának, polgárosodásának intenzitása nem mindenhol volt egyforma. Mezőkeszű például hosszabb ideig megőrizte a hagyományos viseletet, mint a városhoz közelebb eső falvak.

Mind a viseletben maradó, mind a már „kivetkőzött” személyek öltözködésének vannak közös elemei, például egyaránt ugyanazt a cipőt, szandált, harisnyát, táskát, kötött mellényt, kardigánt, kerek kontyot viselhetik. Érdekes, hogy ezek azok az elemek, amelyek megjelenésük idején a viseletre nézve leginkább bomlasztónak tűntek, és ma épp ezek a legállandóbb, legtartósabb, uniformis jellegű elemei a falusias ízlésű öltözködésnek.²⁸A kivetkőzés tehát bizonyos öltözékelemek elhagyásával, mások beépülésével kezdődött: az inget felváltotta a blúz, a férfiaknál a bolti ing, a kemény szárú csizmát a bolti cipő, nyáron a szandál, megjelentek és bekerültek a napi használatba az alsóneműk, a melltartó, a bugyi, azonban felnőtt egy olyan generáció is, aki már egyáltalán nem öltözött viseletbe.

Az 1960-as évektől az eredeti folklór nyújtotta hagyományos rituális és szórakozási formákkal szemben nyugati hatásra megjelentek a könnyűzene újabb irányzataihoz (beatforradalom) kapcsolódó szórakozási lehetőségek, amelyek a korabeli ifjúság ízlését nemcsak a zene- és tánc kultúra szempontjából alakították át, hanem a ruházat és a viselkedésmód átformálását is eredményezték. Míg Magyarországon ez az átalakulás elsöprő hatással érvényesült, Erdélyben ez a folyamat szelektivebb és lassúbb volt, hiszen a rendszer tiltásai, a technikai elmaradottság nehezítették a modernizációs hatások érvényesülését, különösen eldugottabb falusi környezetben.²⁹

A polgárosodás és a kivetkőzés folyamatát a városhoz való közelség határozta meg a legerőteljesebben. A Szamosújvárhoz, Kolozsvárhoz, Déshez, Besztercéhez közelebb eső falvakban a városiasodás sokkal gyorsabban lezajlott, hiszen a gyárak odavonzották a fiatalokat. A falvakban csak az idősebb korosztály maradt, a városra költözött

28 | Uo. 65.

29 | Uo. 56.

fiatalok pedig hétvégeente jártak „haza”. Az ördögösfüzesiek kétlakiakká váltak: hét-köznapokon városban laktak, a hét végére pedig hazatértek. Sok esetben az életmódjuk is követte a kétlakiságot: falun állattartással és földműveléssel foglalkoztak, emellett pedig a gyárban is munkát vállaltak. Természetes tehát, hogy ez a kétlakiság magával hozta egy városiasabb öntudat kialakulását is, a megváltozott életforma pedig teljesen eltüntette a hagyományos viseletet, helyére a polgári ruha került.

5. 4. Az 1989-es rendszerváltástól máig

Ha beszélünk „kivetkőzésről”, akkor beszélhetünk „visszaöltözésről” is, hiszen a rendszerváltás után a Mezőség több településén is újraélesztették a régi népviseletet. Erre azokban a falvakban volt szükség, ahol a népi kultúra korábbi, elfelejtett elemei újra szerepet kaptak.

Az egyik lehetőség a viseletek „visszaöltésének” a lakodalmas szokások hagyományos jellege adja. 1989 után például Ördögösfüzesen több pár is „hagyományos” lakodalmat szervezett, amelynek elengedhetetlen eleme volt, hogy a koszorúsok viseletbe legyenek felöltözve. Mivel a faluból ekkorra már eltűntek a korábban használatos viseletdarabok, ezért emlékezetből rekonstruálták ezeket, több-kevesebb hitelességgel. A viseletek „visszatérésének” egy másik lehetősége pedig a hagyományőrző táncgyűteseknek a létrejötte volt, amelyeknek tagjai a helyi viseleteket szintén emlékezetből rekonstruálták. Buzában ma magyarországi néptáncosok rendszeresen szerveznek nyári tábort, ami a fiatalabb korosztály szemléletében szintén felerősítette a népviselet fontosságát. Visában szintén Magyarországról érkező, de a visai közösségbe beilleszkedő tánctanárr tart a falusi gyerekek számára táncórát, ahol a visaiak visszatáncolhatják hagyományos táncaikat. Ezekhez is népviseletre van szükség, amelyet népviseletkészítő műhelyekben varratnak meg. Vajda András kutató Eric Hobsbawm nyomán „kitalált hagyomány”-nak nevezi a fent leírt folyamatot,³⁰ de esetünkben voltaképpen nem „kitalálásról”, hanem egy még teljesen el nem tűnt a hagyomány revitalizációjáról van szó. Hogy a hagyományok újjáélesztése mennyire hiteles folyamat, nem célunk eldönteni, de feltehetjük magunknak a kérdést, hogy mennyire lesz autentikus az a népviselet, amelyet már nem a falu ízlését képviselő falusi varrónők varrnak, hanem egy fotográfia vagy visszaemlékezés nyomán készíttetnek el.

Összegzés

A 20. századi változások nyomán és az 1989 utáni új korszakban maga a *népviselet* fogalma is átalakult. A falun élő emberek ma már az Erdélyi Mezőségen sem csak állattartásból vagy földművelésből élnek, sokszor a férfiak is, a nők is gyárban vagy külföldön dolgoznak, esetleg helyi vállalkozásokat futtatnak. Természetes tehát, hogy ebben az új társadalmi környezetben a népviselet is más funkciókat kapott. A viselet a mai ember számára nemcsak a test védelmét jelenti, hanem mindenekelőtt reprezentációs

30 | „A hagyományalkotás azon folyamatának megnevezésére, mely során a hagyományos paraszti öltözékek újjáélesztésére vagy éppen kitalálására (lásd a skót szoknya) került sor, a szakirodalom (...) a kitalált hagyomány fogalmát használta.” Lásd: Vajda András: *Kultúra, kontextus, kommunikáció*. Kriza János Néprajzi Társaság–Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kvár 2022. 34.

funkciókkal bír. A hagyományos népviselet jelezte a nemet, az életkort, a társadalmi és etnikai hovatartozást, az átalakult viselet pedig mindezek mellett kifejezhet nemzeti érzületet is vagy éppen egy „táncházas” réteggel köthető identitást.

Képmelléklet

1. kép. Bălványoscsabai román asszony viselete. Forrás: Centrul Județean Pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Cluj – https://www.europeana.eu/en/item/2022419/cjcpctcluj_CF_047_PP_jpg (utolsó megtekintés: 2025-02-17)

2. kép. Bălványoscsabai román táncosok a szamosújvári Mezőségi Fesztiválon 2023-ban. Forrás: saját fénykép.

3. kép. Feketelaki magyar népviselet 1910-ből. Forrás: a fénykép Marha István és Erzsébet helyi lakosok tulajdona.

4. kép. Feketelaki magyar népviselet 1910-ből. Forrás: a fénykép Marha István és Erzsébet tulajdona.

5. kép. Horthy Miklós bevonulása Szamosújvárra.
Forrás: FORTEPAN/KÁDÁR ATTILA – , <https://fortepan.hu/hu/photos/?id=220422> (utolsó megtekintés: 2025-04-26)

6. kép. A magyaros ruhamozgalom egyik, gyerekek számára kreált viselete. Forrás: Ferencziné Sedlmayr Krisztina: Magyaros ruhamozgalom az 1930-as években. *Folia historica*. XXIV. kötet 2005–2006. 165.

7. kép. Buzai legények az 1950-es években. A fénykép hátára írt szöveg: „Simon Sándor primás udvarán multság volt a fiataloknak. A fotón látható fiatalok nem zenészek csak zeneszeretők.” Forrás: a Téka Alapítvány *Mezőség arcai* kiállításának anyaga.

8. kép. Buzai leányok „magyaros” ruhában 1953-ban. A fénykép hátára írt szöveg: „Ilyen ruhában szoktak menni vasárnap a templomba.” Forrás: a Téka Alapítvány *Mezőség arcai* kiállításának anyaga.

9. kép. Buzai asszonyok „magyaros” ruhában 1936-ban. A fénykép hátára írt szöveg: „Az asszonyok inneplő viseletet hordtak.” Forrás: a Téka Alapítvány *Mezőség arcai* kiállításának anyaga.

10. kép. Feketelaki konfirmáló leányok „magyaros” ruhában 1942-ben. Forrás: a fénykép Marha István és Erzsébet tulajdona.

11. kép. Ördögösfüzesi testvérpár, a lány „magyaros” ruhában 1940-ben. Forrás: a fénykép Barabás Loránd tulajdona.

The Stages of “Disrobing” in the Folk Costume of the Transylvanian Mezőség

Keywords: Transylvanian Mezőség, folk costume, “Hungarian dress”, identity, functions of the costume, change of mentality, embourgeoisement, “disrobing”

The study presents a process that can be dated back to the 20th century in terms of costume history. Disrobing is a process that took place in most of the Hungarian ethnographic regions, as a result of which traditional folk costumes were permanently replaced by civilian clothes. The change took place thanks to various external influences, so the above work presents these stations and external influences that can be recorded in time. Dr. Károly Kós and Béla Tőkés recorded the changes that had taken place in the folk costume of Mezőség by the mid-20th century, and described in detail the pieces of the costume at that time. The aim of this study is to record the changes that have occurred in the costume since then.